

ВИКОРИСТАННЯ КОМПЕТЕНТІСНОГО ПІДХОДУ В ПРОФЕСІЙНІЙ ПІДГОТОВЦІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті визначається сутність компетентнісного підходу в процесі навчання іноземних мов у вищому навчальному закладі, розкриваються ключові компетенції вчителя іноземної мови, розглядаються цілі навчання іноземних мов в аспекті зазначеного підходу.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетентність, комунікативна компетенція, дидактична компетенція, цілі навчання.

В статье определяется суть компетентностного подхода в процессе изучения иностранных языков в высшем учебном заведении, раскрываются ключевые компетенции учителя иностранного языка, рассматриваются цели изучения иностранных языков в аспекте указанного подхода.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетентность, коммуникативная компетенция, дидактическая компетенция, цели изучения.

The article determines the essence of competence approach during foreign languages' study at the institute of higher education, exposes a foreign language teacher's key competences, considers the aims of foreign languages' study at the aspect of the mentioned approach.

Keywords: competence approach, competence, communicative competence, didactic competence, the aims of study.

Постановка проблеми в загальному вигляді. Одним з інноваційних підходів до навчання на сучасному етапі розвитку освіти вважається компетентнісний підхід. Поняття «підхід» у загальному розумінні означає певну сукупність різноманітних засобів та прийомів, які діють певним чином на когось. У науковому розумінні «підхід» трактується як вихідна позиція, що складає основу дослідницької діяльності [4, с. 20]. Термін «компетентнісний підхід» є новим в українській освітянській практиці, проте на даний час він стає актуальним та набуває широкого вжитку в педагогіці. Зокрема, даний підхід нещодавно почали застосовувати у навчанні іноземних мов. Компетентнісний підхід – це володіння випускника ВНЗ компетенціями, тобто тим, що він уміє робити, яким засобом діяльності оволодів, до чого готовий.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання упровадження компетентнісного підходу в систему освіти досліджуються у працях В. Байденка, Б. Ельконіна, А. Хуторського, І. Зимньої, Т. Іванової, С. Шишова, Ю. Лебеденка, О. Савченка та ін. Особливості застосування компетентнісного підходу в процесі навчання іноземної мови вивчали Л. Морська, Є. Мосунова та ін. Формування іншомовної комунікативної компетентності учнів та студентів досліджували О. Петрашук, Ю. Федоренко, Н. Веніг та ін. Проблеми окремих мовних компетенцій досліджували О. Палій,

О. Коломінова, В. Осідак та ін. Проте впровадження компетентнісного підходу у практику вищої школи при підготовці студентів мовних спеціальностей досліджено недостатньо і потребує подальшого вивчення. Практично у всіх публікаціях, присвячених обґрунтуванню компетентнісного підходу, спостерігаємо прагнення підкреслити його інноваційний характер. Таким чином, компетентнісна парадигма представляє сучасні тенденції на противагу застарілим явищам у галузі освіти [1, с. 19].

Метою статті є визначення сутності компетентнісного підходу і основних компетенцій майбутнього вчителя в процесі навчання іноземних мов у ВНЗ та огляд цілей навчання іноземної мови у світлі окресленого підходу.

Виклад основного матеріалу. Інноваційні процеси, які відбуваються в теорії і практиці педагогіки зумовлюють появу нових підходів до здійснення навчального процесу. За останні роки широкої популярності набув компетентнісний підхід. При цьому з відносно локальної педагогічної теорії він поступово перетворюється в суспільно значуще явище, що претендує на роль концептуальної основи політики, яка ведеться у сфері освіти як державою, так і впливовими міжнародними організаціями. Вперше цей підхід був застосований в Англії. Упровадження компетентнісного підходу в освіті є спробою привести у відповідність потреби суспільства та особистості. Використання даного підходу, на погляд А. В. Хуторського, в теорії і практиці навчального процесу дає змогу вирішити проблему, коли володіючи теоретичними знаннями, учні стикаються з труднощами на практиці [3, с. 29]. Компетентнісний підхід відіграє особливу роль у підготовці майбутнього фахівця у системі вищої освіти.

Інноваційна компетентнісна модель освіченості пов'язана з динамічним «відкритим» соціумом, у якому продуктом соціалізації, навчання, загальної та професійної підготовки до виконання всього розмаїття життєвих функцій повинна стати гармонійна особистість. У якому історичному масштабі не було б розглянуто зміни парадигм освіти, йдеться про те, що сучасні світові зміни роблять неприйнятною «знаннієву» освіту. Компетентнісний підхід протистоїть «знаннієвому», який характеризується як нагромадження учнями готових знань, переданих вчителем. Серед причин, котрі спричинили кризу традиційної моделі освіти, зазначимо передусім те, що інформація в сучасному освітньому просторі стає застарілою значно швидше, ніж завершується природній цикл навчання в середній або вищій школі. Отже, традиційне передавання знань від учителя до учня стає утопічним. Роздуми на цю тему підкріплює ряд соціально-економічних аргументів, наприклад, той факт, що на ринку праці мають попит не самі по собі знання, а саме здатність виконувати певні функції [1, с. 19]. Тепер засвоєння професійних знань майбутнім фахівцем повинно поєднуватися з вихованням всебічно розвиненої й обдарованої особистості, що є головною метою нашої освіти, згідно з державною національною програмою «Освіта

(Україна XXI століття)». Значні зміни у соціальній, інформаційній та технологічній галузі призвели до кризи парадигми освіти, створеній лише на передачі знань, умінь та навичок студентам. Сучасне суспільство потребує фахівців не з «механічно» набутих знаннями, а з багатим духовно-особистісним, творчим та культурним досвідом [4, с. 21].

Відповідь на виклики «інформаційної революції» і формування глобального ринку полягає в тому, що кінцевою метою освіти стають компетентності. При цьому під *компетентністю* розуміємо здатність вирішувати конкретні проблеми в різних сферах. Безумовно, така здатність передбачає наявність знань. Проте в теоретичних розробках, присвячених темі компетентнісного підходу, слід не тільки бути озброєним знаннями, а й володіти певними особистісними характеристиками, вміти в разі необхідності обрати потрібні знання у величезному потоці інформації.

Компетентність визначають як здатність успішно задовольняти індивідуальні й соціальні потреби, діяти й виконувати поставлені завдання [5, с. 11]. Основоположником поняття *компетентності* є професор Масачусетського університету Н. Хомський, визначаючи дану категорію як характеристику опанування граматики [7, с. 5]. Компетентність – особисті можливості посадової особи, її кваліфікація (знання та досвід), які дають змогу брати участь у розробці певного кола рішень або самостійно вирішувати питання завдяки наявності певних знань і навичок [6, с. 66]. Сьогодні важливо бути не лише кваліфікованим фахівцем, а й, передусім, компетентним. Компетентний фахівець відрізняється від кваліфікованого тим, що він не лише володіє певними знаннями, уміннями та навичками, що необхідні для його плідної професійної діяльності, а й цілковито реалізує їх у своїй роботі; саморозвивається і виходить за межі своєї дисципліни; вважає свою професію великою цінністю [4, с. 20]. Сучасна освіта повинна орієнтуватися на формування життєво важливих компетентностей, а саме: самостійно вчитися; підвищувати свою кваліфікацію; давати оперативну оцінку ситуаціям і водночас оцінювати свої можливості; приймати рішення і нести за них відповідальність; бути здатним швидко адаптуватися щодо життєвих або трудових умов, які постійно змінюються [2, с. 31].

Таким чином, кожна *компетентність* побудована на поєднанні знань, навичок і вмінь, а також особистісних ставлень, цінностей та емоцій.

Наразі в публікаціях зарубіжних і вітчизняних авторів визначено головну інтенцію компетентнісного підходу – практичну орієнтацію освіти. Сьогодні даний підхід переходить з етапу самовизначення на етап самореалізації, коли його загальні принципи та методологічні постулати повинні підтвердитись різноманітними прикладними розробками. Мова йде про створення інноваційних освітніх стандартів, в яких вимоги до випускників навчальних закладів повинні виражатися у вигляді переліку компетенцій, та про перевагу компетентностей над знаннями [1, с. 20].

Загальною ідеєю компетентнісного підходу є компетентнісно-орієнтована освіта, яка спрямована на комплексне засвоєння знань і способів практичної діяльності, завдяки яким людина успішно реалізує себе у різних сферах життя. Поняття «компетентнісна освіта» з'явилося в США у 60–70-х рр. ХХ ст. Воно базується на практичному досвіді.

Компетентнісний підхід передбачає *переорієнтацію з процесу на результат освіти*, що виявляється у зміщенні акценту з накопичування нормативно визначених знань, навичок і вмінь на формування й розвиток у студентів здатності практично діяти, застосовувати набутий досвід у конкретних ситуаціях, на організацію освітнього процесу на основі врахування попиту на навчальні досягнення випускника ВНЗ в суспільстві, забезпечення його спроможності відповідати реальним запитам ринку праці. Перспективність компетентнісного підходу полягає в тому, що він має на меті високу готовність випускника вищої школи до діяльності в різних сферах, у тому числі й у оволодінні іноземними мовами.

Під поняттям «компетентнісний підхід» у навчанні іноземних мов розуміють насамперед спрямованість освітнього процесу на формування в учнів іншомовної комунікативної компетенції. У 80-і рр. в методиці навчання іноземних мов виникає поняття «комунікативна компетенція», запропоноване американським ученим Д. Хаймзом, який трактував комунікативну компетенцію як інтегративне утворення, що містить поряд з лінгвістичними соціально-культурні компоненти [5, с. 11]. Іншомовна комунікативна компетенція, за визначенням А. Щукіна, – це здатність вирішувати засобами іноземної мови завдання спілкування у побутовій, навчальній, виробничій і культурній сферах життя; вміння користуватися фактами мови і мовлення для реалізації цілей спілкування.

Розглянемо цілі навчання іноземних мов при використанні компетентнісного підходу в процесі підготовки майбутніх учителів. Цілі навчання іноземних мов – це заздалегідь запланований результат педагогічної діяльності, який досягається за допомогою змісту, методів, засобів навчання. Визначення зазначених цілей дає відповідь на запитання «З якою метою навчати?» [5, с. 11]. На засадах компетентнісного підходу, на сучасному етапі розвитку теорії навчання іноземних мов визначають п'ять головних *цілей навчання*: практичну, виховну, освітню, розвивальну і професійно орієнтовану.

Практичною метою навчання іноземних мов є формування іншомовної комунікативної компетенції. Компетенції – це структурні компоненти компетентності. Згідно класифікації Ради Європи, при вивченні іноземної мови вирізняють *загальні компетенції* (здатність учитися, екзистенціальна компетенція, декларативні знання, вміння і навички) та *комунікативну компетенцію* (лінгвістична, соціолінгвістична та прагматична складові) [3, с. 29]. У сучасній методиці навчання іноземних мов *комунікативна компетенція* розглядається як єдність, що складається з

декількох компетенцій. Американські лінгвісти відносять до її складу граматичну, лінгвістичну, соціолінгвістичну, дискурсивну, стратегічну і предметну складові [5, с. 12].

Під *комунікативною компетенцією* майбутніх учителів іноземних мов розуміємо здатність спілкуватися письмово і усно з носієм конкретної мови в реальній життєвій ситуації. Специфіка педагогічної діяльності вчителя іноземної мови зумовлює активну комунікативну діяльність засобами рідної та іноземної мови. При цьому особлива увага приділяється смислової стороні вислову, а не тільки правильності використовуваних мовних форм. Погоджуємося з думкою В. Введенського, що комунікативна компетенція є показником поінформованості педагога про цілі, сутність, структуру, засоби, особливості педагогічного спілкування; зумовлює намагання до постійного вдосконалення комунікативної діяльності, орієнтацію на особистість людини як на головну цінність, передбачає здібності до нестандартного, творчого вирішення завдань, що виникають у процесі педагогічного спілкування [7, с. 22].

Виховна мета передбачає виховання у студентів культури спілкування, позитивного ставлення до навчання іноземних мов, до ознайомлення з історією і культурою народу, мова якого вивчається. Виховання у процесі навчання іноземної мови забезпечується відбором навчального матеріалу, за допомогою якого відображаються загальнолюдські моральні якості й національні особливості; застосуванням на практичних заняттях проблемних ситуацій, що потребують від студента вираження своїх почуттів, власної точки зору на певну подію. *Освітня мета* досягається в результаті освіти студентів засобами іноземної мови: використання мови, що вивчається, для розширення світогляду, а також знань про країну, мова якої вивчається. При реалізації цієї мети покращується володіння не тільки іноземною, а й рідною мовою завдяки порівнянню двох мовних систем та відповідно різних засобів вираження думок. *Розвивальна мета* повинна реалізуватися у процесі діяльності викладача, спрямованої на розвиток у студентів мовних здібностей, навчальних умінь, пам'яті, позитивних емоцій, інтересу до іноземної мови та культури тощо. *Професійно орієнтована мета* навчання відображена в навчальних програмах з іноземної мови філологічного, суспільно-гуманітарного, природничо-математичного, технологічного, художньо-естетичного і спортивного профілів [5, с. 16]. На нашу думку, особлива увага має надаватися розробці програми вивчення іноземної мови за професійним спрямуванням.

Основними характеристиками діяльності вчителя іноземної мови є значний обсяг методичної роботи, висока інформаційна насиченість за рахунок необхідних спеціалізованих знань, комунікативність, ускладнена професійно орієнтованою тематикою. Компетентному вчителю іноземної мови необхідно не лише добре знати свій предмет і вміти пояснити його учням, але й опанувати сучасними технологіями навчання, добре орієнту-

ватися у перспективних напрямках розвитку науки, техніки й технології, володіти новітніми методами викладання іноземних мов.

З огляду на викладені вище вимоги до педагогічної діяльності вчителів іноземних мов вважаємо доцільним виокремити такі складові їхньої педагогічної компетентності як дидактичну, психолого-педагогічну та інформаційну компетенції. Врахування результатів сучасних досліджень та вимог до професійно-педагогічної діяльності вчителів іноземної мови дає змогу визначити зміст *дидактичної компетенції* як єдність знань і вмінь навчати учнів іноземної мови та здатності й потреби до самоосвітньої діяльності з фахової дисципліни. Таким чином, основу дидактичної компетенції майбутнього вчителя іноземних мов становлять синтез набутих знань (психолого-педагогічних, соціальних, методичних, загальноосвітніх); умінь (професійно-педагогічних, спеціальних, самоосвітніх); навичок творчої педагогічної діяльності, що трансформується з потенційного в реальне, має діяльнісний характер і функціонує у вигляді способів діяльності, необхідних для проектування власної технології навчання, що в цілому сприяє підвищенню самоосвіти й професіоналізму вчителя [7, с. 19].

До складу дидактичної компетенції мають також входити знання методів, методик та технологій навчання іноземної мови (комунікативної, інтенсивної, проектної, дистанційної тощо та вміння їхнього вільного застосування на практиці); знання та вміння, що становлять основу лінгвокраїнознавчої компетенції як здатності майбутнього вчителя здійснювати міжкультурну комунікацію на основі знань іншомовних лексичних одиниць, а також умінь їх застосовувати в ситуаціях міжкультурного спілкування; знання щодо планування й організації навчально-виховного процесу у школі, зокрема знання сучасних видів і форм контролю при вивченні іноземної мови (аудіювання, тестування, контрольна робота, тощо), знання способів і методів стимулювання пізнавальної активності та іншомовної комунікації учнів, методик та способів організації самостійної роботи та самоосвітньої діяльності, спрямованої на підвищення власної фахової та педагогічної компетентності [7, с. 20].

Основу *психолого-педагогічної компетенції* майбутнього вчителя іноземної мови становлять знання педагогіки, вікової, соціальної та педагогічної психології, а також навички їхнього застосування на практиці (методики психодіагностики, психологічного супроводу, психолого-педагогічного моніторингу, вирішення психолого-педагогічних завдань, організації виховної роботи, тощо).

Під *інформаційною компетенцією* майбутнього вчителя іноземної мови розуміємо сукупність професійно важливих знань, умінь та навичок, що визначають його здатність ефективної роботи з інформацією.

Переконані, що невід'ємною складовою інформаційної компетентності майбутнього вчителя іноземної мови має бути система змістово-інструментальних знань та умінь, а саме: володіння базовою системою знань

про інформаційну культуру сучасного педагога, знання норм і правил роботи з інформацією, правових аспектів інформаційної діяльності, технологій пошуку, сприйняття, переробки, трансляції, презентації, використання інформації в пізнавальних і дидактичних цілях, особливостей сучасного інформаційного середовища у педагогічній діяльності [7, с. 21].

Висновки. На наш погляд, однією з необхідних передумов відповідності змісту освіти потребам сучасності та його орієнтації на євроінтеграцію є організація професійної підготовки майбутніх учителів іноземних мов з використанням компетентнісного підходу. В аспекті зазначеного підходу мають бути враховані цілі навчання іноземної мови, основною з яких є формування компетенцій спеціаліста. Терміни «компетентність» і «компетенція» пов'язані між собою, хоча й не тотожні. Поняття компетенції вужче за значенням. Компетентність професіонала передбачає його володіння широким спектром компетенцій. Компетентнісний підхід до підготовки майбутніх учителів іноземних мов полягає в розвитку у студентів ключових компетенцій, сукупність яких утворює компетентність, що є базовим показником високого професіоналізму фахівця.

Література

1. Андреев А. Л. Компетентностная парадигма в образовании: опыт философско-методологического анализа / А. Л. Андреев // Педагогика. – 2005. – № 4. – С. 19- 20.
2. Булгакова В. Створюємо територію успіху: Європейське мовне портфоліо як один із основних інструментів упровадження компетентнісного підходу в іншомовне навчання / Вікторія Булгакова // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2009. – № 3. – С. 31.
3. Коваленко О. Щоб язык міг довести і до Києва, і до Лондона, і до Парижа...: формування компетентнісного підходу до вивчення іноземних мов / Оксана Коваленко // Іноземні мови в навчальних закладах. – 2008. – № 3. – С. 28 – 30.
4. Морська Л. І. Методична система підготовки майбутнього вчителя іноземних мов до використання інформаційних технологій у навчанні учнів: [монографія] / Морська Л. І. – Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – 243 с. – С. 20 – 21.
5. Ніколаєва С. Ю. Цілі навчання іноземних мов в аспекті компетентнісного підходу / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 2010. – № 2. – С. 11 – 15.
6. Роботова А. С. Введение в педагогическую деятельность: [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений / Роботова А. С., Леонтьева Т. В., Шапошникова И. Г. и др.; Под ред. А. С. Роботовой. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр «Академия», 2004. – 208 с. – С. 66.
7. Шишко А. В. Основи педагогічної компетентності майбутніх викладачів іноземної мови: [навч. посіб.] / Шишко А. В. – Кіровоград: ТОВ «Імекс-ЛТД», 2008. – 66 с. – С. 19 – 22.

Стаття надійшла до редакції 19.04.2011 р.